
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

ÚGY FÁJ AZ ÉLET

B O R I I M R E

1925 tavaszán jelent meg a szabadkai Minerva kiadásában az *Úgy fáj az élet* – Szenteleky Kornél háború utáni második kötete. Formailag tárcacikkeinek gyűjteménye, művészi igény tekintetében pedig prózaversszerű szövegeinek sorozata. Azokból az írásokból válogatta, amelyeknek igen erős lírai zengésük volt. Ilyeneket közölt már *A Hétkben* is, s mint jeleztük, ezeket folytatta a *Bács-megyei Naplóban*, nagyjából az 1920-as évek első felében, és ebből a szempontból úgy tetszik, az *Úgy fáj az élet* megkomponálásával egy műfajjal való intenzív barátkozásának a korszakát zárta le. *A Hétkben* a tárcarovatban jelentek meg azok az írásai, amelyeket az *Úgy fáj az élet* szövegei közé felvett, a *Bács-megyei Naplóban* is „vonal alatt” jelentek meg újraközölt és frissen keletkezett írásai, illetve a Hírek fejcím alatt. S valóban az itt megjelent Szenteleky-szövegek után olvasható a hír, hogy földigénylők küldöttsége járt az agrárhivatalban (*Október*), hogy a román királyi pár átutazott „Szuboticán” (*Az éjszakán keresztül*), illetve hogy a szabadkai Magyar Párt ülést tartott (*Karnevál*). A való világ kisebb-nagyobb horderejű eseményei ellenpontozzák tehát szüntelenül Szenteleky Kornél lírai érzésvilágának érzelmrészleteit, általában pedig magyarázzák, egyúttal pedig háttérüket is szolgáltatják.

Amikor megkomponálta kötetét, legfőképpen műfaji kérdések és minősítések foglalkoztatták. Ilyen természetű az *Ó, drága olvasóm* című bevezetője, s ilyenként alkalmi írás; ezzel rokon a *Szendergés a tegnapi váncosán* című emlékezése írói kezdeteiről *A Hétkben*, s az *Önarckép* című zárószövege.

A műfaj kérdésével, úgy tetszik, nem ok nélkül foglalkozott, mert tudta, írásait az értelmezéssel mintegy meg kell nemesítenie, a szabályos újságműfajból kiemelve olyan jellegzetességeket kell hangsúlyoznia, amelyek az eredendően szépirodalmi szövegeket minősítik, és csak ritkán kölcsönöznek patinát az újságtárca műfajának. Bevezetőjének második mondatában már ezt hajtja végre, amikor így beszél: „Összegyűjtöttem néhány foszló, fakuló alanyi írást, valahogy ki szeretném tolni a megsemmisülés határnapját, át szeretném mente-

ni ezt a néhány hangulat-virágot az újságpapír enyészetéből egy könyvnek hosszabb, békésebb életébe.” Azután védi újságműfaját, mondván, hogy ezek „nem nemes forgácsai egy művész műhelyének” – ezek érzéskifejezések mindenekelőtt. Legpontosabb, amikor „szerénytelen alanyi költészet tisztességes poétikai formák nélkül”, mert az ő szövegeiben „rímtelen, s elnyúlt dallamok” szólnak, és sorolja írásainak érzelmi-jelentésbeli részleteit: „Panaszok, sóhajok, ámulások, vágyak, rajongások, nyöszörgések, elkábulások, csüggedések, álmok, emlékezések, meglátások, hazugságok, dalok, jajok, tűnődések, mámorok, hívések, várások, lázadások, elfáradások, mindigcsak érzések, és érzések és érzések.”

Mindenekfelett romantikus érzések, amelyeknek védelmére kel a *Szendergések a tegnap vánkosán* című emlékprózájában, amelyben *A Hét* szerkesztőségében tett bemutatkozó látogatását, és Kiss Józseffel való találkozását beszéli el:

„– A romantikusok direkt az idegeimre mennek – ásít a fiatal Baudelaire. – Az ember már émelygést kap ettől a sok cukros biedermeiertől, ettől a kuglóf-és zeneóra-romantikától.

A szöke ifjú elpirult. Nem tartotta ugyan romantikusnak magát, mégis tudta, hogy ez főleg neki szólt. Szerette volna megmagyarázni, hogy ő nem hódolója a polgári érzélgősségnek, csupán nyelvezete lágyabb és gondosabb, de ezt csak a felületes szemlélő ítélnéti kuglóf-romantikának. Ő lélekben, vágyban, gondolatban forradalmár, Rousseauért és Saint-Simonért rajong és Proudhon mondatát tartja a legnagyobb igazságnak.”

A műfaj kérdése után az ápolta, s tegyük hozzá, impresszionista költői nyelv művés voltának a kérdésében foglalt állást, hogy azután a mű- és életélvező, a „szomjas, kevély hedonista” önarcképét készítse el kötete utolsó, *Önarckép* című írásában.

Egy „fájvirág”, méghozzá dekadens fáj- és vágyvirág narcisztikuma jelenik meg ebben a Szenteleky-kötetben tömény és a magyar irodalomban páratlan egységben és harmóniában. Erről vall, ahogyan a lírai tartalmak kifejezésére alkalmatlan újságműfajt átformálja, kidolgozza, ahogyan esztétikai-érzelmi problémájává avatja és esztétikummal telíti, ahogyan emlékből (gyerekkorából) és benyomásaiból (utazásaiból) felépíti fájó és vágyó lírai énjét. Kritikusai elé megy, amikor közli, ő „azt is tudja, hogy nem újhangú költő, sem rendszert alkotó filozófus”, de „papírra veti lelke szeszélyes állapotait, ahogy azt belső szükségesség parancsolja”. Feltűnő, hogy aránylag ritkán viszi a líraivá tett tárcaformáját az elbeszélés irányába, de gyakrabban a kardalformára emlékeztető mondó alakzatok irányába tereli – az én- és te-közlések révén. Nem elbeszélőni akart, hanem vallani és megidézni, az epikus veretű epizódok is emléktalajt jelentenek az érző számára, hogy az érzelmek éterébe dobhassa fel magát. Megelégszik ilyenkor is a benyomás tenyérnyi területével, amelyet a hangulattengerek vesznek körül.

Hangulat és bölcselkedés találkozik össze ebben a lírai világban, és ott a „korán elhunyt, fanyar francia poeta”, Jules Laforgue a Vergiliusa. Az ő nyo-

mán érzi ő is, „gyógyíthatatlanul szomorúnak érzi az életet, és idézett Laforgue-sor: Oh, la vie est trop triste, incurablement triste!” – mondja – jeligeje is lehetne könyvének. Nem véletlen nyilván Szenteleky vonzódása a francia költő „bánatos búcsúzkodós verseihez”. Szívesen olvasgatta és fordította például *Az első éjjel* címűt 1926-ban, és e vonzalommal nem követte író társait, de beszélt róla Szini Gyula már 1905-ben és Szabó Dezső a *Nyugatban* 1911-ben. Szabó Dezső Laforgue-tanulmányában az éppen érettségizett Szenteleky ön maga arcképe is ismerhetett. „Ennél a szelíd, majdnem feltűnően udvarias fiatalembernél – írta – minden belül történik.” Ott van az egyik idézetben a Szenteleky kedvelte Laforgue-sor is teljesebben annak az információnak kíséretében, hogy a francia költő első versei egyikében található. Régies szóalakok használatához is bátorítást meríthetett, a vers libre ideálja pedig kétségtelenül a szeme előtt volt ahogyan Szabó Dezső tanulmánya erről a formáról beszélt: „A vers libre mintegy közép forma a szabályos vers és a poéme en prose közt. Princípiuma: csakis ritmus, csakis zeneiség. Új instrumentum, mellyel a hangulat minden mozzanatát követni lehet s a verset formájában teljesen egyénivé teszi.” Kosztolányi Dezső a *Modern költők* című antológiájában méltatta és idézte hozzá Rémy de Gourmont véleményét, és nyilván inspirálta is a Pesten tanuló éveit élő Szentelekyt Kosztolányi fordításában a *Vidéki hold* két sora:

*A messze tájak! kincses esték!
Megöl itt a vidékiesség!*

Hogy a chimerát is emlegeti a *Rossz társaságban* című írásában, azt mutatja, képvilágát is a dekadens világlátványból építi fel, emlékezve Flaubert kisregényére, a *Szent Antal megkísértésére*, amelyet 1919-ben méltatott *A Hérb*ben. Itt jegyezhetjük meg, nem véletlen az sem, hogy Leopardi-vers soraiból kerül ki két mottója is az egy Ady-idézet ellenében. Laforgue hatását ez azonban nem gyengíti, hiszen Laforgue-ot a századvégi dekadencia lexikonaiiban tekintélyes hely illeti meg, a szenté és a vértanúé! A rációnak és az anyagelvűségnek ádáz tagadója volt, aki azt hirdette, hogy a „szépség mind a bizarrság”! Schopenhauer tanítványa volt ő is, akárcsak Szenteleky évtizedekkel később, és szabadversformájával egy Eliot előtt törte az utat, s bátorította Szentelekyt is, amikor a tarcát szabad prózaverssé transzformálta.

Közvetlenül a Laforgue-idézethez fűzi tehát a maga „filozófiai” vallomását az édes pesszimizmusról: „Filozófiai nyelven azt mondhatnám, hogy Schopenhauer szavait hiszem, aki azt mondta, hogy a fájdalom a való, a pozitívum, míg az öröm csak negatív érzés: a fájdalom hiánya. Ez a borús világszemlélet fonja át ezeket a különböző írásokat, mint ványadt anyai karok a pityergős gyermeket.”

Többször is emlegeti Schopenhauert, a *40°* című lázbeszédében az ő felfogása szerint a „démoni akaratot” szólaltatja meg.

Varázsszava az *Élet* – erről beszél kötetének a címe is, amely az *Aquarel Lacroma szigetéről* című 1922-es írásának csattanójaként fogalmazódott meg

az „olyan furcsán, olyan fonákul fáj az élet” gondolatának módosított-lecgyeszerűsített változataként. A háború alatt keletkezett írásaiban az életélmény nincsen még előtérben: inkább az idő múlásának a gondolata hordja méhében ennek az eszméjét. Abban például, hogy „milyen hamar elmúlik minden” (*Halott húsvétok*), vagy a mulandóságnak, a „soha vissza nem térésnek ólmos érzése” foglalkoztatja (*Souvenir d'aout*), illetve hogy „ősz van” (*Őszi este*), hiszen később tudatosodik az életjelentőségű 1914 júliusa dátum is a be nem teljesíthető ígéretek és elvárások fordulópontjaként (*Hajókázás a tegnap tengerén*). Mert ami 1914 nyara előtt történt, és ami volt, azután arra valóban „azzal a facsaródó fájdalommal néz, mint szeretett halott koporsója után, melyre súlyos, sárga göröngyöket dobnak a különböző sírásók” (*Souvenir d'aout*). Valójában az ugyancsak 1918-as *Nottornó*ban szólal meg az élmény, amely majd a háború után válik Szentelckey Kornél lírai érzékenységében uralkodóvá. Abban állítja: „Szunnyad, horkol az élet.” Életfelfogásként az Idő, s vele kapcsolatban a melankolikus „Ó” indulatszó, mely életsóhajként hagyja el az ajkát, a jelzete ennek. Ennek stilisztikai szerepét is érzékelni kell, hiszen alig van írása ebben a kötetben, amelyben fel ne hangzana legalább egy „Ó” a Laforgue-idézet „Oh”-jának visszhangjaként.

Igen részletesen a *Bogdánka halálára* című szövegében fejti ki tételeit és axiómáit az Életről. „Az élet rácáfol az elméletekre, a hívésekre, rajongásokra, a csatákat egymás után veszítjük el, sőt magunk is elhullunk ebben a sírvós, hatalmas, végtelen harcban” – állítja. Axiómája pedig életre szóló tapasztalatait sűríti egy mondatba: „Az élet kötelesség, és a halál rothadás.” Ebben az orvos, aki halálra ítélt beteg is, summázza nemcsak múltbeli tapasztalatait, de jövőbeli kilátásait is. Csak imaginárius síkokon lehet az Élethez férközni, s így is csak a vágy lehetőségeinek felhasználásával, ahogyan a *Szeretnék szántani* végsoraiban megírta, tobzódva a főnévi igenevek kétértelműségeiben: „Vergődésben, ájult ölelésben hintázni és elfáradni, lebegni a kába, kacagós, odaadó éjszakában, vidáman dobogó szívecskére hajtani a fejemet és amikor a hajnal rózsás sóhaja beszökik az ablakon, feltérni a hunyorgató atlakfödőket és szét pattant karral, sikolyos örömmel egyszer, ó, csak egyetlen egyszer eképpen szeretnék kiáltani: – Enyém az élet! Enyém az élet!”

Az Élet-képzet különösen az 1924-es párizsi útirajzaiban van jelen intenzíven, s abban a lázbeszédben, amit a *40°* című írásában rögzít. Párizs az ő élményvilágában irodalmi hagyományként és érzelmi örökségként is az Élet földje. Párizsban az „élet fiai élnek az életet”, s őket látva kiált fel: „Ó, milyen szép itt az élet még ebben a ráncos, rosszkedvű estében is, a nagy gondolatok, nagy érzések és nagy gyönyörök városában. . . Tavasz és ünnepnap itt az élet.” S tovább: „Ebben a báva, bús estében feltáruul előttem az élet, mintha titkos, fekete ajtók nyílnának fel, amelyek távlatában káprázatos kincsek tündökölnének. Az élet!” (*Párizsi este*) A másik párizsi írásában azt látja, hogy az „élet . . . goromba lépésekkel törtét tovább”, míg a lírai Én ott áll „elárvultan, elámulatlan a Place de l'Operán”! Negyvenfokos lázban látja a filozófiai élettanokat,

emlegetve Kantot, a szenzualistákat, Schopenhauert, s arra a végkövetkeztésre jut, hogy „Semmi remény”. Mert: „Az élet kurta és ostoba. A halál kegyetlen és kellemetlen.” Ebben az élménykörben szemlélődve válik érthetővé, hogy a karneváli örömtől kéri a „mosolyt, mimózá, mámort – életet”. És csak a hamvazószerdát megelőző „virágos” kedden kiálthatja háromszor is, hogy „Éljen az élet!”

Kitetszik az is az *Úgy fáj az élet* szövegeiből, hogy Szenteleky romantikus l-l-kisége nem az életnek és álomnak az azonosításán dolgozott, és hogy az az Én, amely beszél, nem az álmok álmodója helyzetét kívánta meg. Pedig többek között Kiss József versvilága is ezt az élményt énekelte ki. Szentelekyt nem az élet álom metaforája ihlette és éltette, hanem az élet a múlt, s mint láttuk, az élet a Párizs-képzetbe sűrűsödött életvitel. Harmadikként pedig az élet elmúlás metafora tűnik fel ezekben a szövegekben.

A legtermékenyebbnek és leginkább kedveltnek a „lehunyom a szememet és messze járok” dal- és elbeszélőhelyzete tetszik. A megidéző költő majdnem minden írásban jelen van: amikor a történelmi és művészeti múltról beszél, illetve a maga századvégi gyerekkorát „hívja elő” ismeretet vagy élményt varázsolva az olvasó szeme elé. Az elvagyódás sajátos formáját teremti meg, és igaza volt Kállay Miklósnak, amikor 1933-ban ennek a Szenteleky-kötetnek a magyar irodalomban „egészen külön helyet kér”. Az a megidéző mód, amely Szenteleky szövegeiben munkál, másoknál – kezdve Asbóth Jánossal Babits Mihályon át – epizodikus értékű, míg nála központi jelentőségű. Mert ő is vallhatta Darvady Zoltánnal, Asbóth János regényhőisével együtt, „miért, hogy rosszkor és rossz helyen születtem”, és máris átadhatta magát a képzelet megidéző játékaiknak, elég volt a gondolat, nevezetesen, hogy „miért nem vagyok egyike azoknak. . .”, amit a Szenteleky-szövegek úgy mondanak, hogy „Ó, milyen jó lenne. . .” – és máris beindulhatott a „mozi”, amikor mint írta, a „történelem közelebb jó, a képzelet elevebb lesz”. Vannak természetesen inkább képzelgéseknek minősülő vágyképei is, mint amilyen a *Notturnó*ban látható:

„Talán Antonius a nevem és egy nagyon régi, homokszagú, alexandriai éjszakában heverészek Egyiptom áspis-szemű királynője mellett, de az is meglehet, hogy középkori szerzetes vagyok, Bologna tornyai alatt kódorgok és cifra szonettek formálok agyamban. Esetleg Rómeónak hívnak és Veronában a Capuletti kertben settenkedek, arra várva, hogy felnyíljon az imádott hölgy ablaka. Az éjszakáknak nincsen koruk, nincs változó meg divatos köntösük, semmi sincs ebben a szelíd szendergésben, ami haladásra, évszámra, korhú díszletekre emlékeztetne, úszom a határozatlanságban, az örök vágyban, az illatos, könnyű magasságokban.”

Szereti a történelmi, a kosztümös felvonulásokat, hogy felkiálthasson: „Ó, milyen szép minden!” És kedveli a múlt őrizte „különös érzéseket”, miközben gyönyörködik a kosztümökben és a vonzó életképekben, amelyek majd kései tanulmányaiban is üzennek még, Lacroma-Lokrum középkori levegőjét támasztja fel ott készült akvarelljében:

„Előlépnek szent Benedek rendjének mogorva arcú szerzetesei durva csuhában, kővér, írott kódexekkel, az egyik a rácsos ablak mögött tarka iniciálét rajzol az annaleszbe, a másik Vergiliuszt magyarázza néhány nemes, raguzái ifjúnak, a harmadik egy homályos cella mélyén Boccacciót olvassa félve, szomjasan, vérlüktetős képzelettel. Majd megjelenik oroszlánszívű Rikárd, mellén nagy fehér keresztel, a Szentföldről jó, ideges és rosszkedvű, bosszankodik a csélcsap zsoldosok és a kényelmetlen, hosszadalmas utazás miatt. Megjelenik Zsigmond magyar király is sápadtan és nyugtalan tekintettel. Bajazid szultán elől menekül, a csata csúnya vereséggel végződött és most menedéket meg oltalmat kér. Rosszul beszél latinul, de a szerzetesek azért megértik, udvariasak és részvevő arcot mutatnak, dupla pokrócot terítenek az ágyra, estére pedig sült hallal kedveskednek az idegen uralkodónak. Amott megint az egyik ösvényen Miksa, mexikói császár tekintélyes szakállú alakja bukkan fel. Fejét lehajtja, léptei fáradtak, elmélyed a síri csendben, a tökéletes ijesztő egyedüllétben. Talán Mexikóra gondol, új hazájára, új, idegen szokásokra és emberekre és fennhangon gyakorolja a nyúlós spanyol szavak kiejtését.”

Firenzét is így idézi meg: „A pompázó, véres és művészi múlt sóhajt és regél, mint tollas trovatore: a ghibelinek és guelfek sebzett homlokai, Lorenzo il Magnifico szélesvállú alakja, tivornyák és harangzúgások, bűnök és szépségek, a Beatricék és Lucretia Borgiák, a Francesca di Riminik és Mona Lisák megdalt, megszőpült szerelmei, Dante, Boccaccio, Cimabue, Andrea del Sarto hatalmas, sajtós egyéniségei fájdalmas, kusza ámulásunkban olvadnak össze múlttá és történelemmé. . .” (*Elégia poros prózában*)

Ezt teremti meg Párizs ürügyén is:

„Megelevenednek történetek, hősök, regényalakok, forradalmi képek, fejedelmi pompák, fehérparókás kurtizánok, felhangzik Danton öblös baritonja és a guillotine szúrós szisszenése, jakobinusok kavarognak a Pont Neuf-on, majd a császár fehérhasú muskétásai masíroznak végig a boulevardon, a kommunisták pedig vörös zászlót húznak a Palais de Justice zászlórúdjára. És felbukkan Hugo Viktor, Balzac, Dumas, Zola Párizsa, a sok eszmeharc, a bájos poézis, az árucarnok-szagú naturalizmus és az örökös Párizs-rajongás” (uo.).

De ilyen képkockákat hív elő a farsangi felvonulás képzete és a 40° című szövegében a lázálma is.

A képzőművész Gulácsy Lajos életérzése jár itt Szenteleky előtt, aki az ikonográfiai örömök megtalálásában is példája lehetett. Rózsa Miklós az impresszionizmusról írott könyvében jellemzi Gulácsyt, és képein „valami elégiikus álmódzást, elragadtatást, lírai epekedést látott, az utókor pedig Németh Lajossal azt tartja, hogy Gulácsy zaklatott korával szemben a múltat, a középkort és a rokokót áhította. Kállay Miklós figyelte meg a Gulácsy-vonatkozásokat Szenteleky szövegein, amikor azt írta, hogy „töredezett, szaggatott vallo-mások ezek, egy ezoterikus festő végtelen vázlatai tulajdon lelki arcmásához”, és a Nakonxipan „révedt Gulácsyját” emlegette az *Úgy fáj az élet* képvilágával kapcsolatban.

Az elvágódást, amelynek nyomán világképei készültek, Ady erős ihlető hatása is tudatosította, és nem véletlenek az *Úgy fáj az életben* az Ady-jegyek sem. A koordinátákat az *Elégia poros prózában* című szövege mutatja, egyrészt Ady-mottójával az *Ének a porból* című versből, amely a porképzetet is indukálja, másrészt a zárórész gondolatvariációjával:

„Lehajtom fejemet, hogy senkise lássa arcom fájdalmas grimaszát, a por pedig csak hull, hantol, fullaszt, megfojt és csendes közönnyel eltemet, mint remegőfényű zsarátnokot, mely más tájon, más levegőben talán melegített és világitott volna.”

Ennek gondolati mélyén van *A Hortobágy poétája* című Ady-vers két sora:

*Minden más táján a világnak
Szent dalnok lett volna belőle.*

Tovább gyűrűzik az életérzés e változata az *Október* című szövegében: „Lágy fuvolahangok szökellnek át a hűvös homályon – hallom vagy álmodom, ki tudja és ki törődik vele? »Másutt szebb az élet, máshol várnak téged« – így csalogatnak, búsítanak a hangok és én megállok, mintha pihennem kellene a nagy teher alatt. Mert fonák, fájdalmas, elkésett és elhibázott életet viszek a vállamon, mint borzalmas Chimerát, egy balog, panaszos, eltévedt életet: az életemet.” Minden áttételnél szinte ünnepli Adyt és Párizst a *Párizsi este* című írásában: „»Párizsba beszökött az ősz . . .«” – írta valamikor egy szurokhajú poéta. Párizs hódoló, szomorú szerelmese, de milyen más ez a vers most itt a Szajna partján, mint otthon a Duna száraz, színtelen, szuszogó lapályán. Mennyivel színesebb, szebb és lelket markolóbb!”

Tovább lehet kísérni a múlt iránt érzett nosztalgiák nyomait a maga gyermek- és ifjúkorának a képeiben, amelyek ott vannak az *Úgy fáj az élet* szövegeiben. Gyerekkorának képeskönyvét alkotta meg írásainak epizódjaiban. Ezeknek egy része 1918-as keletkezésű: a György-napnak, az apa neve napjának részletes rajza a *Gesztenyevirágzásban*, a karácsonyá a *Vágy lángok sivar karácsonyestben* címűben, a kisdíák alakjáé az *Őszi estvében*, a nagyfiúé a *Hajókázás a tegnap tengerén* és a *Souvenir d'aout* címűben. Az 1920-as években írott szövegek közül pedig a kisdíák jelenik meg a *Május 1.* címűben, erdélyi emlék a 40°-ban, az egyetemistára emlékezik a *Bogdánka halálára* címűben, s az egyetemista ül a kabaréban Ady-dalt hallani, a fiatal író pedig látni *A Hét szerkesztőségében* és Kiss József szobájában a *Szendergés a tegnap vánkosságán* című írásában.

A személyesség patinája van ezeken az életrajzi ihletettségu szövegrészekben. Az elveszett éden képzetét dúsítják, egyúttal a múlt élet fényeit adják. „Talán fáj látni ezt az elnyúló, szenvedő életet, de fáj látni ezt a tétova kerिंगőz tallózást is. Oly félve, oly gyáván hullanak ezek a sápadt, rothadó enyészten. Még ezek a céltalan, beteg levelek is borzadnak a megsemmisüléstől” (*Október*). Axiómaszerűen írja le az ezt az érzést megragadó mondatot: „Mily hamar elmúlik minden” (*Halott húsvétok*).

Az „úgy fáj az élet” érzelmi teljessége most már csorbíthatlan, és igazzá válik Fekete Lajos 1929-es állítása, amikor azt bizonyítja, hogy Szenteleky a „szomorúság, a fájdalom költője”: „Igen, ezen életen a legtöbb színt a szomorúság, a legmélyebb horzsolást pedig a fájdalom hagyott. A zaklatott lelkű ember nem szomorúsága borong végig ennek a költőnek minden írott során s erősen bizakodó, az élet valósággyökereibe görcsösen ragaszkodó lélek lehet az, akit nem ragad magával ennek a költészetnek bágyasztó, terhes szépsége.” Példái az *Október*, a *Bogdánka halálára*, az *Alkonyhaldoklás*, a *Halott hűsvétok*, az *Őszi este*, ezek között az utolsó három „mély és szívszorító szomorúságokat csillogó” írás!

Érthető tehát, hogy pesszimista típusú impresszionista lírai szépróza alkotja Szenteleky Kornél e kötetét, amely Fekete Lajos szóhasználata szerint „költéményszerű próza”, s tele van „beteges finomságokkal”, „álmatag, andalító és hitetlen szépségekkel”, olvasva pedig őket „halálos gyönyörűségek bizonytalanságában érezzük magunkat”. A szimbolista-impresszionista ízlés, amely iránt rokonszenvét képzőművészeti írásaiban kimutatta, szépírói gyakorlatát is befolyásolta. Magatartás-megmutatásokban, még inkább pedig a képfestésben, az impresszionizmusra jellemző eszköztárban látható ez. Tobzódó színek, állandóan hangzó nyelvzene, dekadens hasonlatok az építőelemei Szenteleky lírai prózaalkotásainak.

A *Hét* írója is szerette a színeket és a színkifejezésekkel együtt születő hasonlatokat, amelyeket azután még szinesztéziákkal dúst: „Kicsiny sziromból készült karácsonyfák üldögélnek az öreg vadgesztenyék ágain, némelyek sápadtak, sárgák, mint finom viaszfigurák, mások rózsaszínűek, mint a málnafagyalt” (*Gesztenyevirágzás*).

Vagy:

„Piros meg kék szálakból szövö sötétes ruháját az este, a fenyők már feketék, mint a mélységes harag, fehér hópalástjukon pedig acélkék árnyékok szenderegnek. A nap mögött narancsvörösre festődik az ég, mintha valahol, túl az íromba ormokon, hatalmas máglya égne” (*Vágylángok sivár karácsonyestben*).

Az ilyen típusú szövegrészletek szaporodnak el az 1920-as években. Így az *Ősz Fontainebleau-ban* címűben ez: „Citromsárgák, ájult zöldek, sápadt barnák, meleg rozsdaszínek, lázas vörösek, elbúsult lilák, szerénykedő szürkek, hamvas pirosak, rosszkedvű okkerek, bágyadt narancsszínek, panaszos bíborok, komor, kegyetlen szépiák. Fák, fák, fák . . .”

Jellemzi is a színeit, így a zöldet:

„. . . Körüöllelnek a pínéak, a pálmák, az olajfák változatos zöldjei. Ó, mennyi árnyalata és szeszélye van ennek a színnek! Itt csendes, nyájas, ott komoly, szinte szomorú, amott a kaktuszok és agávék levelein hamvas, hideg és zárkózott, a fügefák, az oleanderek, a babérok zöldje melegebb, lágyabb, hízelgőbb, a pálmalegyező pedig mosolygós, kacér és jókedvű” (*Aquarel Lacroma szigetéről*).

A századforduló színvonzalmainak körében mozog, amikor palettájára rakja a színeket. A zöld egyik uralkodó színe e kornak, s a természet leírásainál látszik nélkülözhetetlennek, amikor az élet vegetációjáról van szó, de hangulati hírértéke is nagy, egy érzelemskálával párhuzamosan. Szenteleky a már idézett jelzői mellett ismerte az ájult és a sápadt zöldet, a hahotázó és bágyadt sárgát, a rosszkedvű okkert, valamint az alélt és az acélos kéket.

Képzőművészeti ihletforrására mutat, amikor a tájkép művészettörténeti kontextusait írja meg egy felsorolásban: „Ősz van már Théodore Rousseau tölgyei, Dupré és Paál László remegő nyírfái között és Corot mélabús, ezüstös poézisa ködlik, gyöngyözik vizek és sziklák közül” (*Ősz Fontainebleau-ban*). Különben egy esztendő múltán, 1925 októberében az *Őszi emlékny* című írásában (ugyancsak a Hírek rovatban) megismétli e festőlistát a következőképpen: „Nem messze tőlünk festők ülnek és dolgoznak. Errefelé járt valamikor Théodore Rousseau, meg Millet, meg Corot, meg Paál László, meg Dupré, meg Sisley és mégis, mégis . . . hol vannak ők?”

Alliteráló szóegyüttesei a zeneiség eluralkodásának a jelei. Nem az ősi költészet vagy a népköltészet evokációja ez a rím kultusz nála, hanem artisztikus vívmányként a művéség dokumentálása. Főleg jelzők és állítmányok, tehát melléknevek és igék sorakozójából készülnek alliterációi. Kettős mellett a hármas alliterációk is igen gyakoriak az *Úgy fáj az élet* mondataiban. Íme egy csokra ezeknek: kínlódó kívánság; zengő zöld; lázas lüktetés; meleg, mámoros szív; a levelek tunya temetője; görnyedt gerinc; faggató fájdalom; lapos lejtő; fűszeres, fájdalmas levegő; pínéák, pálmák zöldje; finom, fáradt őszi hangulat; a víz puhán zúg, zenél; barmok bögnek a poros pusztán; koncleső kuvaszok. Gyakoriak a hármasok is: bú és béke bámul; dobjátok a mosolyt, mimózá, mámort; a Duna száraz, színtelen szuszogó lapálya; vészes, vágyterhes vergődő hang; szökkenős szatír szeretnék lenni; szívós, szűrős szárnkórók bámulnak. Vannak alliterációbokrai is; hínárok, haak, hullák, hulladékok; búsan, borzongva bámullak jó Bogdánka; oly félve, oly gyáván hullanak ezek a sápadt, sárga sóhajok a földre, a sárba, az avaros, rothadó enyészetbe; nem nézel vissza rám, nem ismer meg, talán észre sem veszed alázatos fáradtságomat, pedig te is lemaradsz majd szürke szerdák peremén; kínlódom, keresel és kudarcokban bukdaécsolsz . . . keserűen átkozod a nyúlós szürke napokat . . . Kezed üres marad, lelked keserű lesz; szállnak a madarak, tarka trópusi madarak, paradicsompirosak, acélkékek, hahotázó sárgák, smaragdzöldek.

Az *Úgy fáj az élet* szövegeit a hasonlatok hálózák be, és megkettőzik a világot a hasonlók felvonultatásával. Kedvelte a hasonlatokat mind 1918-ban, mind az 1920-as évek első felében. A hasonlítás karakterében elsősorban a hasonlóságoknak az ember fogalomköréből származó volta képez differenciát azzal, hogy amihez hasonlít, az az ember, igen gyakran fiú vagy lány: a gesztenye levelei mint gőgös, díszes grófkisasszonyok; hedonista, mint a tunya herceg a reneszánszban; a tisztelendő úgy húzódozik, mint megriadt gyermek; a homály, mint öreg házibarát; úgy néz, mint bábész kisfiúcska; az alkony, mint

az öreg postás; úgy rejtőzik, mint búvókát játszó ravasz kisgyerek; a tenger, mint a forróvérű szerető; úgy megy, mint vak koldus; furulyázik, mint magányos hegyi pásztor; a fák, mint szakállas próféták; lehajtja fejét, mint fáradt bibliai vándor; mosolyog, mint torz keleti isten. Hangulattrögzítő szerepük a nagyobb szövegegységekben válik igazán érzékelhetővé: „A rácsoskapu csendje felsikoltott, mint megijesztett szolgáló . . . Füsttel, hanggal, vidámsággal telik meg a szalón, az arcok kipirulnak, mint tűzcsókban fürdetett ünnepi sültetek, nyájas, aranysárga világosság és meleg meghittség úszik a szobában, míg kint sunyi köd, náthás nyirkosság mordul a távozóra, akárcsak barátságatlan komondor pókhálós udvarházakban. Olyan jó a szobában lenni és az öreg fákat, a nyirkorgós vaskutat, a korhadt hintát, a poshadt esővizes hordókat meg a bizonytalan őszi fájdalmakat kint hagyni a didergős sötétségben” (*Őszi este*).

Különösen az 1918-as írásai idején lelte kedvét a hasonlatalkotásban, impresszionizmusa is akkor volt delelőjén. Egyetlen írásában, a *Vágylángok sivár karácsonyestben* címűben találjuk például a következőket: „a gyertya lángja megtörik, mint viharban a remény mécsese; a hegyoldalon zúg a szél, mint balsorsot átkozó távoli tömeg; a gyertya olyan árván libeg, mint egy haldokló utolsó sóhaja; lépteim olyan könnyűek, mint a képzelet tipegése”. A *Hajókázás a tegnapi tengerén* címűben a „határvonal sejtése párába olvad fel, mint mesék fátyolos kárpitja, mint puha álmok szemhatára”, és „a tenger sötét, mint latin rege”. A *Souvenir d'aout* címűben „vigasztalan szürkeség omlik széjjel a völgyben, mint hervatag hölgy lelkében a hangtalan busongás”, és „oly korán látogatott el az este, a nedves enyvszínű sötétség, mintha fanyar, podagrás öregúr ágát készülne megvetni”, „türelemmel csorgott, kopogott le a víz a Nagyszálló lyukas ereszéről, mint kellemetlen beteg nyöszörgése”, valamint „hűvös, barátságatlan volt az idő, mint gyomorhajos nyugdíjas kedélye”. A *Halott húsvétok* címűben találjuk a „szüleink képesbibliáját forgatjuk, úgy olvassuk a Getsemáné kerti gyötrődést, Júdás árulását, Jézus elfogatását, Pilátus kézmosását, mint Hoffmann elbeszéléseit, melyet minden szombaton az iskola könyvtárából kértünk”, az „ének, beszéd és harangszó összezsibongott, mint zürzavaros bogárdöngés”, majd „bús, hízogó jácintszag nyújtózkodik a szalonban, mint édes semmittevés” hasonlatokat. A *Notturmo* címűben a „sikolyok, szenvedélyek és vergődések kótyagosan, idegesen szállnak az éjben, mint nyugtalan pillangók”; „hullócsillag karcolja végig az eget, mint ijesztő rikoltás, mint vízbe ugró öngyilkos sikolya”, és „meghalok, mint sápadt álom, melyre reggel már nem igen emlékeznek a felébredők”.

A jelzők és határozók természetesen állandó velejárói az *Úgy fáj az életben* érvényesülő stílusnak – dísztelenséget alig találunk mondataiban, és igen gyakran a halmozás válik jellemzővé, amely ugyancsak az impresszionista stílvilág törvényeiből következik, és felsorolásokban nyilatkozik meg. Ilyen mondatípusai az általánosak: „Tarka farsangi hangulatok hullanak a béklyós, gyáva napokra, és elmentél a farsangi zagvaságok között csúnyán, sietve, fájdalmasan” (*Bogdánka halálára*). Vagy: „Messze járok a kicsiny és sanda embe-

rektól, a bikaszeműektől, a sakálhangúaktól, a verébeszűektől” (*Október*). Vagy: „Itt nincs tettetés, nincs üres, megfagyott mosoly, nincsenek illedelmes formák és kopott, szokott szavak, itt van a lelke egyszerűen, csupaszon, véresen, vágva és vergődve” (*Nocturno*). Tombol a *Párizsi este* című szövegében: „Itt állok az estben, a Szajna partján és szinte szédülök a szép, a gyönyörű, a hatalmas, zűrös, zajos, bájos rengetegében. Ebben a báva, bús estében feltáruul előttem az élet, mintha titkos, fekete ajtók nyílnának fel, melyek távlatába káprázatos kincsek tündökölnének.”

A felsorolás is kedvelt kifejezési eljárása, legyen szó cselekvésekről vagy tárgyairól. A versszerűség benyomását is a felsorolásokban felsejlő ismétlődés ritmusa alkotó természetesen kelti. Szép példái lehet kiemelni felsorolásainak: „Ó, milyen szép is volt álmodozni, szállingózni, kergetőzni libbenő lepke módra, messze vágni, szivárványt bámulni és versenyt szaladni mámoros márciusok szellőjével” (*Az éjszakán keresztül*). Ugyanebből való a következő részlet is: „És csillog a babér, ujjong a rózsza, hősiessé himnuszt játszik az orgona, a levegőben pedig kacagós nászt ülnek a hangok, illatok, gyönyörök . . . Csillog, ragyog, ujjong, vijjog, közeledik a megváltó fény, fellobognak a pirosnyelvű mámorlángok, tündököl a beteljesülés.” Képvilágot is minősít a *Csónak-út a Dunán* címűnek alábbi részlete: „Hínárok, halak, hullák, hulladékok. Hajóroncsok, sikolyok, földi kincsek, álmok, gyűrűk, nyakékek, kezek, koponyák, hun vagy gepida seregek, pöffedt hasak, tatár kardok, vasárnapi selyemcipellők, török lószerszámok, nyájas lánymosolyok, magyar buzogányok.” Jellemző, ahogyan a felsorolás nagy hullámain, sokszorososan bővített, illetve többszörösen összetett mondatait tő- vagy hiányos mondatok staccatója követi: „Ott mennek mind: a büszkék, a bódultak, a fesledező ajkak, a hályogos szemek, a remegő, rózsaszín mámorok, a hejehujás hólnaphódítók. S épek. Fiatalok. Távoliak” (*Karnevál*). Van, amikor a tőmondatokkal kezdi, majd összetett mondatokkal folytatja a felsorolást: „Érthetetlen. Titokzatos. Boldogan érdekes. Érzem, amint arcomon végigsiklik a látcső hideg szeme; azután hirtelen leteszi a látcsövet és mélán, merengősen felnéz a mennyezetre” (*Intermezzo a párizsi Operában*).

Az *Úgy fáj az élet* képvilágának szélső pontjai is a dekadens, spleenes képzeletről vallanak. Zeneleírás az egyik sarkpont – Gounod *Faust* című operáját hallgatja a párizsi Operában: „A hegedűk finoman, szépségesen zokognak, az oboa puhán és halkán bűg, mint mélységes óceánok kagylója. Kába gyönyörök illatoznak, nyújtózkodnak a levegőben, mintha lehunyt szemmel hintáznánk hűvös magasságokban, mintha szállnánk, repülnénk puha, pihés szárnyakon végtelen varázsokban” (*Intermezzo a párizsi Operában*). A másik a pesti körbonctani intézetet festi: „Bent a bádog asztalokon otrombán nyúlnak el a hullák. Buták, bűzősek, türelmesek és unalmasak. A komolykodó latin szavak nászt ülnek a felnyitott belek rothadásos gázaival” (*Bogdánka halálára*).

Idézeteink kimutatják, hogy az ilyen stíluseszközök adják Szenteleky szövegeinek hangulat- és eseményfoltjait, s űtik a szövegek legtöbbszörére az impresz-

szionista pecsétet, egészen abban a felfogásban, ahogyan a magyar novellairódalom a XX. század első évtizedeiben az impresszionista novellaformát ki-munkálta, elsősorban a részletek kultuszával, a képek és hangok egyedural-mával, a hangulatnak és a reflexiónak a túlsúlyával más jellegzetességek elle-nében. A cselekmény teljesen a helyzetrajzok mögé szorul, a hagyományos formája pedig devalválódik. Alig történik valami is Szenteleky szövegeiben, s ami történik, alig bír jelentőséggel. Abból a lírai élethelyzetből, amelybe Szenteleky költői énje helyezkedik, más nem is következhet, ha a következő panaszát vesszük figyelembe: „Gyenge vagyok és egyedül vagyok és vonszolom magam tovább az izzadt, tespedt rónaságon, nyugós hétköznapiok, muja vi-gyorgások, apró tövisű bogáncsok között” (*Elégia poros prózában*). Érthető, hiszen a képzelgéseknek, vágymegfogalmazásoknak, álmodozásoknak nem szokott szilárd eseményváza lenni. Nincs az alábbi idézetnek sem: „Biztat, hí-vogat, ígéretet az a távoli, bársonyos, bíboros világ és én lihegve loholok feléje, mint didérgő ősember a tűz felé. Érzem, tudom, hogy ott várnak rám, ott sze-retnek engem, ott csodálnak engem, hogy ott megtalálom az értelmet, a kez-detet, a feleletet. Ott van a legféhérebb arc, a legtüzesebb kéz, a legtündök-lőbb lélek” (*Az éjszakán keresztül*). Joggal nevezte maga Szenteleky ezeket az írásokat „hangulat-virágoknak”, amelyben az eseményt is a képzelet produ-kálja, a leírást ezért szorítja ki az evokáció, a megidézés, következképpen nincsen éles kontúr a lehatárolt érzés- és hangulatterületeken.

Hangulatban, műfajban, stílusban egységes kötetet komponált tehát Szenteleky Kornél 1925-ben – a magyar impresszionizmus talán legegységesebb lírai könyvét alkotta meg.